

Minuus ja menneet huoneet

Päiväkirjakirjoittaminen minuuden rakentamisessa ja maailman säilyttäjänä

Leskelä-Kärki, Maarit, Sjö, Karoliina ja Liisa Lalu (toim.). 2020. *Päiväkirjojen jäljillä. Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen*. Vastapaino.

Johanna Kujala, FM

Kulttuurihistoriallisesti suuntautuneen *Päiväkirjojen jäljillä*. *Historiantutkimus ja omasta elämästä kirjoittaminen* -teoksen lähtökohdat ovat nykyisessä elämänkerronnan (*life writing*) tutkimuksessa. Tällainen tutkimus keskittyy tarkastelemaan monimuotoisia omaelämäkerronnallisia kirjoittamisen ja itsestä kertomisen tapoja. Teoksen artikkelit kiinnittyvät suomalaiseen ja eurooppalaiseen traditioon. Ne antavat osviittaa siitä, mitä menneisyyden päiväkirjat voivat meidän päiviimme historiasta kertoa. Päiväkirjojen välittämät – sekä menneet että nykyiset – tunteet ja kokemuksellisuus ovat teoksen kantava teema. Tutkijat tarkastelevat päiväkirjojen riveillä ilmeneviä tunteita, minkä lisäksi niitä herää heissä itsessään. Nämä tunteet huomioidaan myös kirjan artikkeleissa.

Kirjan kirjoittajat ovat historian-, kirjallisuuden- ja kulttuurintutkijoita, jotka tarkastelevat päiväkirjan kirjoittamista laajassa historiallisessa kontekstissa – päiväkirjoista on nähtävissä yksittäisen ihmisen arkea, mutta ne liittyvät myös laajemmalti historian kulkuun. Teoksessa aineistona käytetyt päiväkirjat edustavat pitkällä aikavälillä päiväkirjakirjoittamisen historiaa: vanhin teoksessa käsitelty päiväkirja luotaa antiikin ajan sotaretkien herättämiä tunteja, ja tuoreimmat sijoittuvat 2000-luvulle.

Teoksessa päiväkirjaa luonnehditaan eri tavoin: se on tarina, oma huone, ystävä, keskustelu- tai matkakumppani. Kirjoittaminen on terapiaa esimerkiksi sairauden kanssa eläessä, tai se on voinut pitää kirjoittajansa kiinni elämässä. Päiväkirja saattaa olla olemassa vain, jotta muistaisi. Merkinnät voivat olla irrallisen tuntuista yksittäisiä huomioita, mutta joskus ne paisuvat kokonaisiksi kertomuksiksi. Usein päiväkirjaa leimaa intiimiys, mutta toisinaan niitä on tietoisesti kirjoitettu muiden luettavaksi joko kirjoittajan elämän aikana tai myöhemmin tulevaisuudessa. Näiden lisäksi teoksessa tarkastellut päiväkirjat ovat konkreettista

materiaalia: ne ovat paperia, jolla on kirjoitusta. Tutkimuksellisesti päiväkirjat tarjoavat ainutlaatuisen mahdollisuuden lähestyä menneitä, muistelu- ja kirjoitustyön ääreen asettuneita ihmisiä sekä tapahtumia ja tunteita, jotka näiden mielestä ansaitsevat tulla kerrotuiksi ja sanoitetuiksi. Päiväkirjat avaavat historiaa, joka muuten unohtuisi.

Teoksen lukijana asetun takakannessa mainittuun kohdeyleisöön, joka kirjoittaa ja toisinaan myös lukee vanhoja päiväkirjojaan. Muistaminen on itselleni päiväkirj kirjoittamisen motiivi kontekstista riippumatta, mutta aloin lukea artikkelikokoelmaa oppiakseni, mitä muuta se voi olla. Tarkastelen *Päiväkirjojen jäljillä* -teosta tässä arviossa toisaalta itsereflektiivisyyden näkökulmasta: kuinka teoksen artikkelit huomioivat kirjoittamisen tapana ja välineenä työstää minuutta. Toisaalta tarkastelen artikkeleissa esitettyjä katkelmia ja analyysyjä "maailmasta huolehtimisen" näkökulmasta, kuten Päivi Kosonen artikkelissaan "*Päiväkirja itsestä ja maailmasta huolehtimisen välineenä*". Liitän huolehtimiseen myös säilyttämisen: menneiden kokemusten, tunteiden, tapahtumien, huoneiden ja tilojen taltioiminen päiväkirjan riveille jo itsessään huolehtii tuon maailman säilymisestä.

Päiväkirja minuuden muodostamisen välineenä

Etenkin 1700-luvulla omien tunteiden, sisäisten maailmojen ja kokemusten havainnointi ja analysointi, *subjektiivinen introspektio*, korostui päiväkirj kirjoittamisessa. Tätä kirjoittamisen tapaa kutsuttiin Ranskassa nimellä *journal intime*. Tunteiden pohdintaa alkoi kuitenkin ilmentyä päiväkirjoihin jo aikaisemmin keskiajalla syntyneen hengellisen kirjoittamisen myötä. Esimerkiksi Margaret Hobyin päiväkirja oli kilvoittelun, jumalsuhteen ja sielun tutkimisen väline. Hobyin päiväkirjat ovat vanhimpia Englannissa säilyneistä päiväkirjoista, ja Marjo Kaartisen mukaan ne tarkoitettiin kollektiivisiksi hartaudenharjoituksiksi intiimiyden sijaan. Kaartinen on kiinnostunut muun muassa yksilöllisyyden ja kollektiivisuuden kysymyksistä, ja artikkelissaan "Kilvoittelun työkalu – Lady Margaret Hobyin päiväkirja 1599–1605" hän esittelee kriittisesti tarkastellen tutkimuskentällä vallitsevaa pohdintaa päiväkirj kirjoittamisen vaikutuksista varhaismodernin subjektiviteetin muodostumisprosessissa.

Hengelliseen harjoitteeseen pyrittiin myös Ulla Ijäksen artikkelin "Kirjanpitäjän muistelmat – 1800-luvun alun poikamiehen muistelupäiväkirja kulttuurivaikutteiden kuvaajana" aineistossa. Päiväkirjan kirjoittajalla oli muistelupäiväkirjassaan useita alter egoja, jotka toimivat omantunnon ääninä. Synnittömään elämään pyrittiin hänen mukaansa itsekontrollilla ja tarkkailulla. Nimenomaan 1800-luvulla kirjallinen harrastaminen yleistyi. Romantiikan ajan kiinnostus sisimpään itseän sekä myöhemmin 1900-luvulla syntynyt psykoanalyttinen tulkinta vaikuttivat käänteentekevästi tapaan katsoa maailmaa. Tällä oli vaikutuksensa myös kirjoittamisen tapoihin.

Kirsti Teräsvuoren kertomukselliset ja monitasoisesti intertekstuaaliset päiväkirjat 1900-luvun alkupuolella puolestaan rakensivat kirjoittajan minuutta suhteessa päiväkirj kertomukseen. Karoliina Sjö kirjoittaa artikkelissaan "Päiväkirj kertomus (sairaasta) itsestä ja elämästä", että Teräsvuoren identiteetti muodostui kirjoja lukien ja päiväkirjaa kirjoittaen. Hän muokkasi ja kommentoi päiväkirjan välittämää kuvaa itsestään lukemansa avulla. Minuuden kertomus rakentui näin suhteessa toisiin, todellisiin ja fiktiivisiin henkilöihin ja kertomuksiin. Päiväkirjan sivuilla tehty syväluotaava kokemusten, tunteiden ja ajatusten purku nivoutuu erottamattomasti ympäröivään maailmaan. Sairaudesta kirjoittamisen vaikutukset eivät aina välttämättä ole pelkästään positiivisia. Sjöön mukaan alakuloiset kertomukset itsestä

saattoivat vahvistaa Teräsvuoren raskaita tunteita ja sairauden kokemuksia. Jokapäiväinen kirjoittaminen antoi tunteen elämänhallinnasta, vaikka oikeastaan kirjoittaminen vaikutti hallitsevan elämää. Useimmiten sen on kuitenkin nähty vahvistavan ja antavan perspektiiviä kirjoittajalle.

Päiväkirjan sivuilla käsitellään minuutta ja minuuden suhteita usealla muullakin tavalla. Susanna Lahtinen ja Ritva Larva ovat erityisen kiinnostuneita päiväkirjan välittämistä aistikokemuksista artikkelissa ”Matkapäiväkirjaa aistien – Maria Graham 1820-luvun Brasiliassa ja Marta Keravuori 1950-luvun Japanissa”. Matkakirjoissa minuuden käsittelyä tehtiin usein esimerkiksi turisti–matkailija–dikotomian avulla. Niissä minuus rakentuu suhteessa omanlaisiin ja matkoilla kohdattuihin toisenlaisiin, paikallisiin ihmisiin ja tapoihin. Yksityiskohtaiset kuvaukset vieraista maisemista saattavat kertoa tarkkanäköisyydestä, mutta ne voivat indikoida myös kirjoittajan yksinäisyyttä. Päiväkirjan yksilöllisestä luonteesta huolimatta romantiikan ajan matkakertomukset olivat voimakkaan intertekstuaalisia genren sisäisen samankaltaisuuden vuoksi – Lahtinen ja Larva esittävät, ettei kahden eriaikaisen matkapäiväkirjan konventioissa ole nähtävissä suurempaa muutosta. Kokemuksista kirjoitettiin kliseisyyteen asti samoin kuin oli aikaisemmin kirjoitettu. Oli samankaltaisesti kirjoittaminen tietoista tai ei, sen voi nähdä samaistuttavan ja yhdistävän kirjoittajia suhteessa toisiin matkakirjoittajiin – menneisiin ja tuleviin.

Päiväkirjaa voi tarkastella myös minuuden jatkeena: sen eräs tehtävä on toimia muistin apuna. Almanakka onkin päiväkirjan esikuva. Molemmat auttavat kirjoittajaa järjestämään elämäänsä: almanakan sivuille kirjoitettiin lyhyitä muistiinpanoja ja päiväkirjaan kaikesta koherentti sekä parhaassa tapauksessa eheyttävä tarina. Toisaalta irrallisten säätilojen, työtehtävien ja ihmiskohtaamisten muistiin kirjaaminen itsessään voi muuttuvassa maailmassa edustaa kirjoittajalleen säännöllisyyttä ja pysyvyyttä.

Säilytetyt menneiden maailmojen huoneet

Vaikka päiväkirja olisi ollut usein irralliselta kuulostavien asioiden muistiinkirjaamista (ransk. *journal externe*), irrallisuus voi muodostua tällaisessa tapahtumapäiväkirjassa yhtenäistäväksi teemaksi. Näin kirjoittaa Topi Artukka turkulaisen senaattori Johan Winterin päiväkirjoja koskevassa artikkelissaan ”Lokikirja vai journal intime – senaattori Johan Winterin päiväkirja 1812–1872”. Winter kirjasi tapahtumapäiväkirjan sivuille etenkin muutoksia ja poikkeuksia. Säännöllinen kirjoittaminen poikkeamista vaikuttaisi kuitenkin edustavan pysyvyyttä kirjoittajan elämässä. Samaan tapaan edellä esitellyn Teräsvuoren säännöllinen kirjoittaminen ja toisto toi mahdollisesti turvaa epävarmaan, sairauden varjostamaan tulevaisuuteen. Ritva Hapuli nostaa esiin kirjallisuudentutkija Philippe Lajaunen ajatuksen kirjoittamisesta henkivakuutuksena. Lahtinen ja Larva puolestaan kirjoittavat Grahamin kirjaamisesta merimatkojen koordinaateissa ja säätiloissa olleen kyse ajan- ja paikantajun ylläpitämisestä, sijainnin säilyttämisestä ja kytkemisestä kokemuksellisuuteen.

Elämän ja kertomuksen vuorovaikutus tekee päiväkirjan kirjoittamisesta kokemuksen tulkitsemisen käytännön, jossa ruumiillinen subjekti ja kulttuuriset kertomusmallit käyvät dialogia. Näin päiväkirjan sivuilta voi lukea paitsi päiväkirjan kirjoittajan kohtaamista tunteista ja kokemuksista, myös ajallisuudesta, hetkistä, asiantiloista, yhteiskunnasta ja ympäristöstä. Esimerkiksi Heli Rantala esittelee artikkelissaan ”Tila ja ruumiillisuus 1800-luvun alun nuorten miesten päiväkirjoissa” päiväkirjan sivuilta löytyneen mehuaan kurkistusreiän

menneeseen Turkuun: ikkunasta paljastuivat yölliset juhlat, kun Turun akatemian opiskelija Anders Johan Sjögren (1794–1855) vaelteli yöllisiä katuja vahingossa kodin porttien ulkopuolelle lukittautuneena. Aistihavaintojen kirjaaminen matkapäiväkirjossa puolestaan säilyttää menneisyyden matkat nykyisyyteen saakka, jolloin lukijan on helppo ymmärtää kokemusta, jos on itsekin tuntenut jokseenkin samoin. Menneen maailman voi aistia päiväkirjojen sivuilta – mutta itse asiassa vieras ympäristö muuttaa ja sekoittaa aistein havaitsemista, kuten käy ilmi Frans Michael Franzénin (1772–1847) Pariisiin matkalla. Rantala kirjoittaa kieleen kätkeystä tilallisuudesta, joka paljastaa Franzenin unelmien Pariisin ahtaaksi, mölyiseksi ja likaiseksi.

Kriisi ja kärsimys voivat sysätä kohti itsereflektiivistä dialogia. Se voi helpottaa yksinäisyyden tunteita, kuten Kirsi Tuohelan tutkiman Ebba Olssonin kohdalla Tammiharjun mielisairaalassa 1950-luvulla. Olsson paikantaa itseään suhteessa sukuunsa ja sairaalan yhteisöön, mutta hän tutkii myös omaa välitöntä, hyväntahtoista ja kokematon sieluaan, jota pitää arvokkaana aarteenaan. Itsereflektiivisyys yhdessä hälisevien ja arkisten mielisairaalakuvausten kanssa kertoo pitkälti Olssonin sanoja lainatakseni ”elämän takapihoista” (s. 165), joita harva ihminen tunsi tai tuntee. Mielisairaaloiden potilailla ei ollut välttämättä lupaa kirjoittaa, ja kirjoituksia on myös hävinnyt. Näin ollen kirjoitettu saattaa olla vain sitä, mitä on uskallettu tai saatu kirjoittaa – eikä mahdollinen lukija tai vastaanottaja ollut välttämättä toivottu.

Lopuksi

Päiväkirjojen jäljillä -teos avasi ymmärrystä päiväkirjakirjoittamisen merkitysten kirjosta eri aikoina ja erilaisten ihmisten elämässä. Se tarjosi lukuisia samastumisen ja oivaltamisen hetkiä. Lukukokemus palautti mieleeni muistoja nuoruuden aktiivisemmilta päiväkirja-ajoilta: kirjoitin joskus lauseita ilmaan, jos päiväkirja ei ollut lähettyvillä. Pätevä yhteinen tekijä artikkelikokoelman moninaiselle aineistolle voisi olla sen synty tapa: päiväkirjojen kirjoittajat ovat varmasti olleet mukavasti asettuneina kirjoittamisen äärelle eri paikoissa, eri vuosisatoina. Tapahtui kirjoittaminen sitten matkalla, sairaalassa tai oman kirjoituspöydän äärellä, sille on todennäköisesti varattu oma, kaikesta muusta irrotettu hetki. Tuo hetki tahdottiin antaa kirjoittamiselle, oli kirjoittaminen sitten hyvin harkittua tai spontaanimpaa ajatuksenvirtaa. Paperille kirjattiin muistoja lähimenneisyyden tapahtumista ja kokemuksista, tunteita ja ajatuksia, niitä joita valikoidaan kerrottavaksi jollakin perusteella jollekin – itselle tai muille, jälkipolville, tutkimukselle.

Päiväkirjojen riveiltä voimme lukea ja aistia välähdyksiä menneestä, mutta yhtä aikaa ne myös kätkevät. Samaan tapaan kuin päiväkirja ei pysty kertomaan kirjoittajan elämästä kokonaan, ei yksittäinen artikkeli myöskään kerro täydellisesti päiväkirjaa tutkineen tutkijan työstä. Se ei kerro kokeiluista ja harha-askelista, kaikista suljetuista ovista ja tunneista ja vuorokausista, joita tutkija on käyttänyt taustatutkimukseen. Voin helposti saada kiinni toimittajien mainitsemasta Lejeunen ajatuksesta, jossa päiväkirjatutkimuksen alkuhetki näyttäytyy ”pimeänä huoneena” (s. 11). Merkitykselliset johtolangat olisi ensin löydettävä pimeässä, ja sitten tulkittava mieluusti mahdollisimman ”oikein”.

Kiinnostavien menneiden ihmistarinoiden lisäksi teos valotti päiväkirjakirjoittamisen historiaa ja avasi kattavasti siihen liittyvää tutkimusta. Päiväkirjojen tutkijoissa herättämiä tunteita ei ollut unohdettu, mutta olisin lukenut niistä mieluusti lisää. Tunteet ja niiden vaikutukset tehtiin kyllä tiedettäväksi. Suuremmissa määrin ne ovat tietenkin luettavissa rivien väleissä,

tutkimuksessa tehtyinä valintoina, suuntina ja tulkintoina. Nämä valinnat ja tulkinnat puolestaan koskettivat minua, omaa päiväkirjankirjoittamista refleksiivisesti tarkastelevaa lukijaa. Päiväkirjasta on moneksi.

Johanna Kujala on päiväkirjaa kirjoittava filosofian maisteri ja uskontotieteilijä.